

E 157/24

A DEBRECENI M. KIR. TUDOMÁNY-
EGYETEM NEMZETI FOLSKOLAI
TANFOLYAMN. TARTOT. ELŐADÁSOK

1916-17. ÉVI SZOROZAT.

14. szám.

R. KISS ISTVÁN
A
MAGYAR ÁLLAM
CZÍMEREI.

ÁRA : 60 FILLÉR.

DEBRECEN
CSÁTHY-FERENCZ
M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEM
KÖNYVKEZELÉSE

TÖRÖCSKAI

A MAGYAR ÁLLAM CÍMEREI.

A DEBRECZENI M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEM NÉP-
SZERŰ FŐISKOLAI TANFOLYAMÁN 1916. ÁPRILIS 4-ÉN

ELŐADTA:

R. KISS ISTVÁN.

KIADJA CSATHY FERENCZ MAGY. KIR. TUDOMÁNYEGYETEMI
KÖNYVKERESKEDÉS ÉS KÖNYVKIADÓVÁLLALAT DEBRECZEN.

1917—1368

E 157/24

*A tiszta iővedelem 50⁰/o-a a Pro Transsylvania
egyesületet illeti.*

A magyar állam címerei.

Ha valakit először látunk, az első alkalmat felhasználjuk arra, hogy megsúgassuk magunknak, hogy kicsoda az illető, ha pedig közelebbről akarjuk ismerni, körülményei és múltja iránt érdeklődünk. Minden filozófiai okoskodás nélkül érezzük, hogy csak a környezet és múlt ismerete alapján nyerhetünk biztos alapon nyugvó ismeretet. Míg azonban egy ismeretlen arc felkelti érdeklődésünket, kérdéseket csal ki belőlünk, gyermekkorunk óta megszokott tárgyak és tünemények mellett, habár azokat sem ismerjük még alapjában, érdeklődés nélkül haladunk el. Innen van az, hogy a legközönségesebb dolgok rejtik magukban a legérdemesebb és a legtanulságosabb problémákat.

Ilyen megszokott, közönséges dolog a magyar címer is. Mióta az eszünket tudjuk, nincsen nap, hogy ne láttuk volna, sőt annyira megszoktuk, hogy észre sem vesszük, ha látjuk. Talán gyermekkorunkban érdekelt, talán elhallgattatták érdeklődésünket két hazugsággal, a négy pólya és hármass hegy jelentéséről — akik jogot végeztek, megtanultak még valamit az államcímer használatáról — és a maga részéről mindenki meg van győződve, hogy többet nem is lehet tudni egy címerről.

Most, mikor az a kedves feladat hárult reám, hogy az érdeklődőknek valamivel többet is elmondjak címereinkről, igen érdekelt, hogy meddig terjed a megszokottságtól el nem rontott gyermek érdeklődése a magyar címer iránt. Kis fiamnak kezébe nyomtam egy dohányos dobozt, mintegy véletlenül reámutatva a magyar címerre.

Amint előre gondoltam, első kérdése az volt: „Mi ez?”

„Ez — egy doboz!” „De nem az, hanem ez a kép?” kérde ő élénken.

„Ez a magyar államcímer” feleltem fontoskodóan! Természetesen erre a bölcs mondásra duplán jött a kérdés: „Mi az állam és mi a címer?”

Az állam — fiacskám — hogy is magyarázzam meg én azt neked? . . . sok, sok ember együttvéve; mindenki, aki egy nagy földön, egy országban és az ahhoz tartozó területeken él. Képzeld ezt a sok-sok embert egy nagy, egy erős személyben egyesülve, az az állam. Ezt a személyt nem foghatod meg, de mégis olyan, mint egy ember: van érzése, gondolata, akarata, cselekvése és *van képe!* Látod, ez a kép éppen a mi államunk képe. Minthogy másképpen nem lehet őt színről-színre látni, elküldi az ő képét mindenüvé, ahol azt akarja, hogy észrevegyék, ahol láthatólag akar megjelenni.

Kis fiam figyelmesen hallgatott s jobban szemügyre véve a képet, mindjárt tett is egy ellenvetést. „Hogy van az, apukám, hogy az állam olyan, mint egy erős, nagy bácsi és a képe mégsem olyan, mint egy emberé?”

„Ja, fiacskám, annak hosszú sora van, most még

meg sem értenéd, ha töviről-hegyire elmondanám, de figyelj csak jól ide egy pillanatra! Az állam, amikor képet választott magának, nem arra törekedett, hogy személyiségét kifejezésre juttassa, hanem csak arra, hogy minden más állammal szemben megkülönböztető ismertető-jele legyen. — Furcsa dolog, nézd csak, — itt csupa élettelen vonalakat látsz és ez a kép mégis oly kifejező, mint akár az emberi arc, ez a kép úgy él és változik, mint bármely élő lény. A mi államunknak a képe sem volt mindig ilyen és talán nem is marad mindig ilyen. Változása szorosan összefügg a mi hazánk történetével.

Ez már sok is volt a tudományból. A gyermeket még ugyan érdekelte volna, hogy miből áll a magyar címer, de annak az ősi gyermeki kutatási módszerrel akart végére járni: — tapasztalati úton.

Hagyjuk tehát, hogy nyugodtan tépje szét azt az értéktelen üres iskatulyát, de beszélgetésünkéből jegyezzük meg, hogy az állam címere tulajdonképpen az állam képe, az állam láthatólag kifejezve.

A címer általában olyan szerepet tölt be a közéletben, mint a személyes névmás a nyelvtanban: mindig személyek, vagy megszemélyesített fogalmak helyett álló, *állandó* kép, annélkül azonban, hogy közöttük bármi ábrázolásbeli, vagy symbolikus összefüggés lenne.

És ennek is megvan a maga oka. A címerhasználatot ugyanis a praktikus élet szülte: a rég letűnt lovagkor hozta divatba, midőn a hősök vassal takarták el még az arcukat is, aminek folytán pajzsukra festett képpel, vagy sisakjuk díszével tették magukat felismer-

hetővé. Tehát nemzetségi és családi címernél is az egyedüli praktikus cél, hogy ismertető jelül szolgáljon; ebből ered a címer másik ismérve: hogy állandó legyen.

A címer eredetéből következik, hogy annak mai napig is két főrésze van: a pajzsalak és a sisakdísz; sőt ezeknek egyike is teljes címert alkothat. Minden egyéb, mit annyi címeren láthatunk, csak mellékes járulék, már békésebb kor szülötte, amikor a címer a magánéletbe is bevonult, díszképpen is kezdték alkalmazni és így ábrázolásában esztetikai, művészeti törekvések is érvényesültek. Ilyen mellékes részek a foszlányok, rangjelző koronák, a pajzstalp mint a természetes ábrázolás eszköze, címertartók, címersátrak és jelmondatok. Ezek nem tartozván szigorúan a címerhez, gyakran szenvednek a kor stílusának megfelelő, avagy önkényes változtatásokat még a kötöttebb államcímerek-nél is.

Ami a fő címeralakokat illeti, azok az ősidőben egyszerűek: egyetlen alak, sőt csonkított alak is, markáns, stílizált ábrázolásban. Címertörések és címer-egyesítések alkalmat adtak azonban idő folytán, összetett, komplikált címerek keletkezésére is. Magáncímereknél örökbefogadás, fiúsítás, házasság és rangemelés szolgált alapul több címer egyesítésére, államcímernél pedig rendszerint idegen államok meghódítása, avagy békés egyesítése. Az államok azonban el is veszítették némely tartományukat. Minthogy erőszakos hódítás jogállapotnak nem praesjudikál, az államok, ha csak arról kifejezetten le nem mondtak, megtartották és viselhetik elveszett tartományaik címereit is.

Eszerint egy hatalmasabb, nagy múltú államnak

háromféle címere lehet: 1. a kis, vagy országos címer; 2. a tényleges állapotnak megfelelő állam- avagy közép-címer; 3. a történelmi, (commemorativ) vagy nagy címer.

A kis címet általában az anyaország ügyeiben olyan hatóságok használják, amelyeknek hatásköre csak az anyaországra terjed ki, a középcímet az egész államot érdeklődő, avagy közös ügyekben, nagy címet pedig csak ünnepélyes alkalommal, így koronázáskor, amikor nálunk a király esküt tesz az állam elidegenített területeinek visszaszerzésére és a koronázási menetben előtte viszik a régi melléktartományok címereit is. Minthogy a nagy címer jogigényeket is jelöl, érthető, hogy újabb időben a címerrendezések alkalmával nagy címerünk megállapítását mellőzték. Hogy pld. Bulgária, vagy Románia címerének a magyar állam címerébe való felvétele politikai ellentéteket kelthetne, arról felesleges bőven beszélni.

Éppen azért nagy címerünkkel nem is foglalkozunk; közelebbről meg kell azonban ismernünk kis- és közép-címerünk fejlődését, hogy ennek alapján az újabb címerrendezés jelentőségét megérthessük.

A magyar közönséget természetesen a magyar országos címer fejlődése érdekelheti első sorban: a tudomány szempontjából is ez a legfontosabb.

Az állami címerek eredete és fejlődése igen fontos alkotmánytörténeti kérdéssel kapcsolatos.

Az államok általában vagy egy hatalmas ember akarata, vagy összetartozó közületek (nemzetségek, törzsek) öntudatra ébredése folytán, mintegy szerződés-szerűleg jöttek létre. Ahol az államot egy ember akarata és hatalma hozta létre, ott az államfő az államnak

tulajdonosa, az alattvalók pedig uralmának tárgyai; ennek jelül ilyen u. n. patrimonialis államban az államfő címere egyúttal az állam címere is; míg szerződéses, birodalmi szervezetű államnak saját címere szokott lenni.

A honfoglaló magyar nemzetet a törzsek szerződéses egyesülése hozta létre; ennek megfelelően már a nemzetet kifejező jelvény, a *turul madaras zászló* alatt foglalták el ezt a hazát és száguldoztak a porba omlott Európa homlokán a fejedelmek korában. A *turul* még nem tekinthető heraldikai értelemben vett címernek, mert hiszen a honfoglaláskor a heraldika korszakába nem esik bele; de kétségtelenül oly állandó nemzeti jelvény, amelyből természetszerűleg ki kellett volna a magyar állam címerének fejlődnie. Azonban, mivel valami pogány mythos fűződhetett hozzá, a keresztyénség felvétele alkalmával el kellett tűnnie. A keresztyénség felvétele alkalmával más valami is történt: Szent István újjá alakította a magyar államot; az újjá alakítás az ő feltétlen akarata szerint történnén, a magyar állam patrimonialis jellegűvé lett. Ha Szent István korában államcímerről lehet szó, akkor kétségtelenül a magyar állam jelölésére az Árpád család címere lépett a *turul* helyébe. Azonban a Szent István-féle patrimonialis felfogás nem gyökeresedhetett meg: azon mozgalmak, melyeket pogánylázadás címen ismerünk, a patrimonialis felfogás ellen is irányultak; győzedelmüknek eredménye nem is a pogányság, hanem a birodalmi szervezetű állam részbeni visszaállítása lett.

Természetesen a magánjogi és közjogi felfogás között a harc nem szűnt meg azonnal, de attól kezdve, hogy a pogánylázadás I. Endrét trónra emelte, a patri-

monialis elv annyira elgyöngült, hogy csak történelmi és külföldi hatásra compromissumokból él és így a királyi család címere sem fejezheti ki az országot.

Legelső címeres emlékünkből az 1202. évből, Imre király korából való. A címer nyolcszor vágott pajzs, a pajzs színeiben jobbra haladó oroszlánokkal. Ugyanily motivumú címert használt utóda II. Endre is; tehát kétségtelenül állandó jelvénnnyel, címerrel van dolgunk. Feltűnő azonban, hogy a címer nagyon komplikált azon korhoz képest: hasonlóval még a legfejlettebb heraldikai érzékkel bíró népeknél sem találkozunk ezen időben, pedig a magyar valósággal antitalentum volt mindig e téren. Így alapos okunk van annak feltételezésére, hogy a komplikációnak valami különös oka van, *hogy egyesített címerrel van dolgunk* és a címer egyesítés azon compromissumot fejezi ki, mely a patrimonialis és alkotmányos irány között létrejött. Eszerint az egyesített címerben a nemzet és az Árpád család címérének motivumait kell keresnünk. Későbbi adatok meggyőznek arról, hogy a vágott pajzs a nemzet, az oroszlán pedig az Árpád család címere.¹ Az utóbbi II. Endre után végképen el is tűnt az állam-címerből: ugyanazon

¹ A képes krónika következetes képei meggyőznek arról, hogy a köztudat szerint az ősi zászló és címer: *ezüst* alapon fekete „turul“, az Árpád család címere pedig Podhraczký, Hentmann, Nyáry Albert br. és Bárczay szerint *vörös* alapon oroszlán volt. Azok előtt, akik a régi színes címer-emlékeket figyelemmel kísérték (különösen rengeteg van újkori armalisokon) nem titok, hogy a magyar pajzs fehér-vörös és nem a mai hamis, heraldikailag absolute helytelen vörös-fehér osztású. Ebből a fehér szín az ősi turulos zászló színe, a vörös pedig az Árpádok pajzsának színe. E két színből olvadt össze a magyar nemzet címere.

király használta tehát utoljára, aki kénytelen volt a nemzet akarata előtt többször meghajolni és alkotmányát örök időkre úgy biztosítani, hogy a birodalmi szervezet az abszolút királyi hatalmon végleges győzelmet aratott.

Bár önként kínálkozik azon feltétel, hogy az alkotmányos elv győzelme és a királyi család címerének eltűnése között összefüggés van, mert az aranybulla után a magyar nemzetet nem lehetett egy család uralma tárgyának, feltétlen birtokának tekinteni, — mégis azt az összefüggést nem állapíthatjuk meg kétségtelenül, mert a *hivatalos emlékekről* az Árpádok oroszlánjával egy időben a nemzet címere is eltűnt s egy egészen új címer lépett helyükbe és használtatott következetesen az egész Árpád koron keresztül. Ez az új címer az apostoli kettős kereszt.

Hogy mit jelent ez a címer, az országot, a királyi családot, vagy talán a királyi méltóságot-e, ezt a kérdést csak eredetének felderítése és bizonyos címerhasználati sajátosságok fejthetik meg.

A kettős kereszt az apostoli hatalom jelvénye, mint ilyent használják az apostoli hatalom jelölésére a nyugati egyházban a pápa és a pápai hatalmat képviselő legatusok, a keleti egyházban a patriarchák. Nyugaton annyira kifejezetten pápai jelvény volt, hogy a leghatalmasabb uralkodó is csak a pápa engedélyével, mint pápai legatus vitethetett maga előtt kettős keresztet, természetesen ahhoz még inkább a pápa engedélye kellett, hogy világi uralkodó állandó jelvény gyanánt ezt címerébe vehesse.

Kétségtelen, hogy a magyar állam és a kettős

kereszt között ősi kapcsolat volt. A magyarság első szent királya, mint pápai legátus szervezte a magyar egyházat és viselte a kettős keresztet. Ennek emlékét megőrizte a magyar egyház és királyi család hagyománya, széles körben hirdették a szent király legendái. A magyar királyság és kettős kereszt kapcsolatát hirdette, még ha eredetileg nem is azt akarta jelezni, a magyarok hű királyának, Gézának képe a görög koronán és kétségtelenül első szent királyunkra való reminiscencia gyanánt jelent meg a kettős kereszt III. Béla és II. Endre némely pénzein, miként másik szent királyunk László emlékét is megörökítették pénzeink.

Ezen élénken nyilvántartott kapcsolat azonban nem lehetett elégséges ok arra, hogy IV. Béla magyar király címerül használja a kettős keresztet. A címerváltoztatásra kétségtelenül az ősi reminiscencián kívül specialis ok is hatott és az a pápa beleegyezése nélkül nem is történhetett meg.

IV. Bélát nem sokkal trónralépése után felszólította a pápa, hogy indítson háborút az eretnek bolgár cár ellen. Béla hajlandónak mutatkozott arra, de a pápához intézett levelében kijelentette, hogy csak azon feltétellel, ha Bulgária meghódítása után csak lelkiekben lesz a szent székek alávetve, világiakban pedig neki és az őt követő magyar királyoknak. Kérte, hogy hatalmazza fel őt a pápa arra, hogy ott püspökségeket és apátságokat belátása szerint szervezzon, nevezze ki őt, miként Szent Istvánt, legátusának és engedje meg, hogy ezek jeléül maga előtt vitesse az apostoli kettős keresztet.

Nem véletlen dolog tehát, hanem a bolgár ügyel

van kapcsolatban, hogy e jelvényt ő vette címerébe. E jelvény történelmi reminiscentián kívül jelzi tehát a magyar királyoknak addig is híven betöltött hivatását a szomszéd pogány és eretnek népekkel szemben, — de specialiter ennek éle első sorban is Bulgária ellen irányult: ez a kettős kereszt törülte el Bulgária függetlenségét. Már most az a kérdés, hogy lehet-e a kettős kereszt *eredetét tekintve* az ország vagy nemzet címere? Kétségtelen, hogy nem, mert az ország alkotmánya kizár minden terjeszkedési tendenciát: a nemzet hadszervezete kizárólag védelmi természetű lévén. Az aranybulla gyökeres nemesi jognak ismeri, hogy a nemes csak az ország határainak védelmére köteles fegyvert fogni; külföldi hadjáratra csak követheti a királyt, ha megfizeti. A támadó hadjárat tehát kizárólag a király magán vállalata, ezért az aranybulla óta a meghódított tartományokat is a király és nem az ország birtokának tekintik. Tehát a támadó tendenciájú $\equiv$ nem függhet össze a kizárólag védelmi szervezetű országgal, hanem csak a királysággal, nem is lehet a nemzet, hanem a királyi hatalom jelvénye.

Nemcsak az eredet kérdése, hanem egyes címerhasználati sajátságok is ezt bizonyítják.

1. Az Árpád-család kihalta után, sőt már az előtt is olvastuk, hogy egyes trónkövetelők felvették a magyar királyi címet és igényük látható jelölésére a magyar címert. Ez heraldikai nyelven annyit jelent, hogy saját családi címerükkel egyesítették Magyarország címerét. Tulajdonképpen ezt a családi címerrel egyesített országos címert az Anjou kortól kezdve, királyaink a legújabb időkig állandóan viselték, mert az országban általános

szabad királyválasztási elvvel szemben állandóan nyíltartották, hogy őket örökség címén is megilleti az ország és hogy utódaiknak örökség címén van joga a magyar trónra. Ezt heraldikai nyelven másképpen nem lehet kifejezni; ami patrimonialis íze volna az ily címeknek, azt semlegesíti az a tény, hogy az ország címeres mindig előkelőbb helyet foglal el mint a királyi családé. No és mily címer jelzi e címereken az országot? Talán a kettős kereszt? Távolról sem, hanem a vágásos pajzs. A kettős kereszt — amennyiben előfordul — rendszerint önállóan, külön pajzsban alkalmaztatik, még azután is, ahogy a két ősrégi címermotívum egyesítésének heraldikai problémáját megoldották.

2. Általánosan ismert dolog, hogy a régi világban államecimert csak az államot kifejező király, vagy mindig csak a király nevében működő hatóság (személynök; kancellár) használhatott; de különben még a legfőbb tisztviselők, a zászlós urak sem. Ezek okleveleiket saját címeres pecsétük alatt adták ki, úgy, hogy csak a pecsét körirata árulja el, hogy hivatalos kiadvánnyal van dolgunk. Volt azonban egy időszak, amikor a hatósági jelleg kidomborítására az államecímerből valami motívumot egyesítettek családi címerükkel. Ez a motívum rendszerint néhány pólya, vagy a kereszt, a szerint, amint a tisztségek a királysággal, vagy országgal állottak szorosabb kapcsolatban. A tisztviselők közül tudjuk, hogy csak egy van, aki határozottan az ország és nem a király tisztviselője: a nádor! Csak egyetlen esetet ismerek, mikor nádor hivatala jelölésére használt, de az is oly nemzetségből való, amelyből sok tárnokmester volt; a tárnokmesterek pedig mint kizárólagos

királyi tisztviselők a kettős keresztet szokták használni.

3. Azok, akik a -ben az ország címerét látják, rámutatnak arra, hogy az országtanács a kettőskereszt alatt ad ki oklevelet. Igaz, hogy az országtanács az országot repraesentálja, de csak a királlyal szemben; saját nevében csak akkor működött, amikor nem volt király, avagy fogság vagy más ok miatt akadályozva volt az uralkodásban. Ilyenkor a kettős keresztet azért használja, mert azzal akarja jelölni, hogy most a király tisztét is ő tölti be, hogy miként az oklevelek szóval is kifejezik, *iurisdictione sacrae coronae* intézkedik. Éppen ez az oka annak is, hogy a korona, mint sisakdísz, legelőbb országtanácsai pecséten fordul elő.

4. Hogy a pólás pajzs az ország címere, a pedig a királysággal függ össze, azt gyönyörűen, beszédesen igazolják a képes krónika anachronicus képei. Belháború esetén a királyi sereg kettős kereszt, a felkelő, nemzeti sereg pedig pólás zászló alatt ront egymásnak, ami világosan jelöli, hogy király és nemzet áll szemben egymással. Mindezek félreérthetetlenül igazolják, hogy, a kettős kereszt csak a királysággal függhet össze.

No, és milyen természetű ez az összefüggés? Talán IV. Béla az Árpád-család címerét változtatta meg? Távolról sem, mert hiszen fia, István, atyja életében lovas pecsétjének bizonyosága szerint a felvétele után is az oroszlanos pajzsot és zászlót viselte; különben a kettős kereszt, mint *önálló jelvény is* (Vencel, Otto, Károly, 1. pecsété.) túlélte az Árpádokat. Ha tehát a kettős kereszt nem nemzeti és nem családi címer, de

mégis szorosan összefügg a magyar királysággal, akkor az csak a magyar királyi méltóság állandó jelvénye lehet.

Tehát az Árpádok korából két címet örököltünk ősinktől: a vágásos pajzsot és kettős keresztet. A vágásos pajzsban egyik szín az Árpád-családé, a másik még a vezérek korából való és a nemzeté. A kettő együtt a nemzet címere lett; a kettős kereszt pedig a királyi méltóság állandó jelvénye. Bár a két címer már Nagy Lajos korában is előfordult egy pajzsban egyesítve, de mivel a hivatalos körök figyelmét jobban lekötötte az öröklési igény jelölésének, mint e címerek egyesítésének gondja a két motívum tulajdonképpen csak hosszú idő múlva találhatott egymásra ma ismert alakjában, akkor is magántermészetű emlékeken.

Mindazonáltal nem mehetett feledésbe, hogy a magyar nemzetnek és a királyi méltóságnak is meg van a maga címere. Az a megragadó, fenséges eszme, melyet a két címer együtt kifejez, dacolt a mostoha viszonyokkal és ősünk alkotmányjogi érzékének nagy dicsőségére az ősi örökségből forrott össze a magyar állam kis címere. Mások büszkén szoktak rámutatni arra, hogy a magyar címet régiségénél fogva mily előkelő hely illeti meg az államcímerek között, véleményem szerint azonban még büszkébbek lehetünk arra a módra, ahogy a mi címerünk előállott és amit az kifejez, mert ebben a tekintetben a világon nincs párja.

A nemzet és királyi méltóság címerének egyesítése megragadóan fejezi ki azt, hogy ősünk az államot a nemzet és uralkodó egyesülésének tekintették, hogy a törzsek szerződéses egyesülésének consequentiáit, az

állam birodalmi szervezetét minden patrimoniális törekvéssel szemben a királyok alatt is fenntartották.

Minden állam polgára tisztelettel, imádatlalt tekint az ő államának képére.

Mi e képbén egymástól elválasztva, de mégis elválaszthatatlanul egyesítve látjuk a nemzetet és a királyi méltóságot s a kettőnek harmoniájában keressük és óhajtva óhajtjuk a magyar állam boldogulását és dicsőséges nagyságát.

Micsoda consequentiákat lehet levonni az előadottakból egy címerrendezés esetére?

A történelmi hűség és heraldikai szempontok nevében a magyar címer által kifejezett eszme sérelme nélkül el tudtunk volna képzelni, sőt szükségesnek is tartottunk volna némely lényegtelenebb változtatásokat. (Igy különösen a címer keletkezésének és emlékeink túlnyomó többségének megfelelően a két pajzsmező feltünőbb elválasztása miatt is szükséges lett volna a jobb pajzsmező vörös-fehér színsorának felcserélése) ezek azonban elmaradtak. E helyett a magyar címer fejlődésében példátlan novum, hogy a magyar nemzet és királyi méltóság címere közé éket vert a horvát címer a közös ügyekre szánt kis címerben. A horvát ék betolása a címerképben nem sérti ugyan a magyar állam integritását, de minden esetre sérti azt az eszmét, melyet kis címerünk eddig oly beszédesen fejezett ki, sérti azokat, akiknek képe volt a magyar címer: a magyar nemzetet és a magyar királyi méltóságot.

II.

Múlt előadásom folyamán megismertük a kis állam címer fejlődését, ma tehát első sorban a középcímer fejlődésének kell sorra kerülnie.

Méltóztatnak tudni, hogy a középcímer az anyaországoknak és tényleg birt tartományainak címereit egyesíti.

Ha valaki ebből azt az aggodalmat meríti, hogy én most a magyar állam területének végtelen változásaival untatom, nagyon csalódik.

A szakemberek ugyan a legutolsó kísérletig kivétel nélkül a magyar államot egynek tekintették a magyar királyi cím bőségszarujával és a középcímer fejlődését a területi változások alapján nyomozták. Minthogy hosszú ideig, a XV. századig nem találtak középcímert, megállapították, hogy azon időig a magyar állam fogalma, az állameszme, fejletlen volt.

Pedig a dolog távolról sincs így. Mi rengeteg meglepő adattal tudjuk igazolni, hogy egyetlen középkori nép sem jutott oly hamar az állam fogalmának helyes ismeretéhez, mint a magyar, — tehát annak, hogy a XV. századig középcímert, az egész államterület képét nem találjuk, valami más oka volt.

Ezt az okot azok, akik múlt előadásomat figyelemre méltatták, maguktól is kitalálják. Említettem, hogy a magyar állam szervezete (II. Istvántól kezdve) kizárólag védelmi volt; ősünk nem vágytak a más birtokára, csak a sajátjuk védelmére szorítkoztak. Nem így ambiciózus királyaink.

A külföldi, támadó hadjáratok kizárólag királyaink magánvállalkozásai lévén, a szerzett tartományok sem az ország, hanem a királyi család magánbirtokát képezték.

Az Árpádok birtokait örökölték az Anjouk, akik még hatalmasan gyarapították örökségüket. A kizárólagos magánjogi felfogás a tartományokat illetőleg csak Zsigmond egyedül uralkodása alatt szűnt meg. Zsigmond az első király, aki nem leszármazója a hatalmas Árpád és Anjou-családnak, ennek következtében az ő idejéből van az első kétségtelen adatunk arra, hogy a melléktartományokat a magyar állam „örökölte” és azokat a magyar állam birtokának, kiegészítő részének, a támadó török ellen az ország védelmi övének tekintette; ennek megfelelően Zsigmond korában tűnt fel a magyar állam legelső közép címere is.

E címerben és utódaiban azonban hasztalan keressük az összes melléktartományok címereit; és ennek is meg van a maga egyszerű oka. A legtöbb tartomány akkor, amikor királyaink hatalma alá került, az állami fejlődés oly kezdetleges fokán állott, hogy nem volt címere se, ha pedig esetleg volt, az feledésbe ment, mert a hódítás után nem használhatták; szolgák voltak, tehát az ő uruk címere fejezte ki őket. Innen van az, hogy némely tartomány címerét csak sok tudós vállvetett munkája hozhatta felszínre, sőt maradt még így is oly tartomány, melynek ősi címerét maig sem lehetett megállapítani.

Ezeknek a tartományi címereknek azonban csak a tudomány, és a nagy czímer szempontjából lehet értéke; a középcímerre vonatkozólag méltóztassanak megjegyezni, hogy középcímerünk általában csak az ősi, előkelőbb, az országgal jobban összeolvadt tartományok címereit foglalta magába. Tulajdonképen ezeket mind a védelmi szervezet kifejlődése előtt, az ország erejével

szerezték királyaink, az országgal egyházi és igazságszolgáltatási tekintetben is kapcsolatba hozták: mindezeket — vajjon véletlen-e? — mai napig is a magyar államhoz tartozóknak ismerjük és címerük ma is középcímerünk alkotó részét képezik. — Ezek: Horvátország, Szlavonia, Dalmácia és Bosznia. — Természetes, hogy akadtak királyaink, akik bővebb középcímert használtak. Furcsa dolog, hogy azok használták a legteljesebb középcímereket, akik alatt Magyarország, illetőleg a monarchia leggyengébb volt: II Lajos, II Ferdinánd és I. Ferenc. Ezeknél a belső gyöngeséget takarja a tarka címerhalmaz.

A középcímert majd képek kíséretében ismerjük meg közelebbről.¹

Most még szólanom kell arról, mi módon érte sérelem a magyar államot a címer-ügyben és miért vált szükségessé a legújabb címerrendezés.

Múlt előadásomban ismerttettem, hogy a magyar állam címerében a nemzet és a királyi méltóság címere forrott össze; tehát nálunk nem lett volna szükség arra, hogy a királyi család címere is helyet foglaljon az államcímerben. Királyaink azonban a nemzet által mereven felállított királyválasztási joggal szemben az Anjoukortól kezdve örökségi igényüket akarták nyilvántartani, ezt csakis az ország és a családi címer egyesítésével érhatték el. Az ilyen címerekben azonban nincs semmi patrimonialis íz, mert az ország címere mindig előkelőbb helyen állott, mint a királyi családé.

A királyi család címerének használatától csak egy lépés, hogy királyaink nemzetközi rangjuknak, előkelő-

¹ Sajnos, a képeket költségkímélés szempontjából nem közzétehetjük.

ségüknek jelölésére a magyar címerrel egy pecséten, még pedig külön vagy egységes pajzsban használták azon előkelőbb országok címerét is, amelyek fölött még uralkodtak, de amelyek Magyarországgal semminemű állami, területi kapcsolatban nem voltak. Ez ellen tudomásunk szerint soha senki kifogást nem emelt, mert hiszen ez nemzetközi szokás volt; a magyar állam integritását egyáltalában nem érintette.

A dolog úgy áll tehát, hogy az Anjou-kortól kezdve idegen járulékoktól ment, tiszta magyar középcímert a hivatalos emlékeken, a királyi pecséteken hasztalan keresünk.

Ily értelemben nem állott be kedvezőtlen változás akkor sem, amikor I. Ferdinánd királlyal a Habsburg-család jutott a magyar trónra; Habsburg-házbeli királyaink is folytatták a régi usust: családi és más méltóság-cimereket egyesítettek a magyar címerrel. A lényegben mégis van valami változás: mikor az első Habsburg-
király, Albert, a magyar trónra lépett, Magyarország még nagyhatalom, archiregnum, ő még a magyar királyságot többre becsülte a római német szentbirodalmi császárságnál is; — Ferdinánd azonban már csak az országnak egy jelentéktelen sávját birhatta tényleg, a többin a török és János király, később az erdélyi fejedelmek osztzkodtak. Ferdinánd csakhamar római király és császár lett, mely méltóságot néhány kivétellel utódai is viseltek. Az ú. n. Magyarország értékével szemben a császárság most már nagy előnyben van, ami kifejezésre jut mindjárt I. Ferdinánd pecsétein: ő az első, aki Magyarország címerét a római királyi, illetve császári sas mellére helyezte.

Kétségtelen, hogy ezen elhelyezés nem akarja Magyarországot függetlenségét érinteni, egyfelől senkinek

nem jutott eszébe az, hogy Magyarországot a német birodalomba olvassza, másfelől Ferdinánd, eltekintve attól, hogy praktikus szempontból néhány centralis intézkedést tett, az ország önállóságát mindig kellő tiszteletben tartotta; mégis meg kell állapítanunk, hogy a magyar címer ilyen elhelyezése egy jogilag önálló állam méltóságának még sem felelt meg. E tekintetben utóda alatt sem történt kedvezőtlenebb változás mindaddig, amíg a harmincéves háború a római császárságot alapjában meg nem rendítette. II. Ferdinánd, ki a rémet felidézte, már két olyan régi tartományunk címerét vésette pecsétébe, melyeket addig magyar király nem méltatott erre a figyelemre; a harmincéves háború után pedig a Habsburgok nagyhatalmi politikájának csaknem kizárólag Magyarország és Ausztria lett alapjává. Ekkor kezdődik olyan *actio*, amely a magyar állam önállóságával nem fér össze, ezután a magyar címet még annyi tiszteletben sem részesítik, mint előbb. Nem változtatott ezen a *pragmatica sanctio* sem, amely a nemzet jogait papíron elismerte ugyan, de a jogok érvényesüléséről, képből való félreérthetetlen kifejezéséről megfélemlítettek. E mulasztást nem tették jóvá azon áldozatok után sem, melyeket a nemzet Mária Teréziáért és a Habsburg—Lotharingiai család jövőjéért hozott.

Mária Terézia ugyan kielégítően rendezte a magyar közép-címet, de ő volt az is, aki királyi pecsétein egy pajzsban egyesítette Magyarország és az örökös tartományok címereit, ami már az állami közösség jele. Még kevésbé kielégítő azon címere, melyet férjének császárrá koronázása után komponáltatott.

A helyzet még kedvezőtlenebbé lett, amikor II.

Ferencz a Napoleonnal folytatott szerenecsétlen háború következményeképen lemondott a német császárságról, de megalakította az osztrák császárságot.

Az 1804. év jelentős esemény a monarchia mindkét államának történetében. Ekkor kellett volna őszintén mindkét államot kielégítően megalapozni, az osztrák császárság és magyar királyság viszonyát: ezt azonban nem engedte a nagy titulus, nem az ú. n. kamarilla.

Az osztrák császárság, értve alatta Ausztriát, az akkori nemzetközi erőviszonyokhoz képest, mint nagyhatalom furcsán festett: Magyarországgal együtt azonban megállotta helyét. Most miután a német császárság elveszett, csak a két állam együttes ereje, harmoniája teremthetett nagyhatalmat. Minthogy Magyarország erőszakos beolvasztásáról szó sem lehetett, a két állam viszonyának szerződéses rendezése, mindkettőnek fejlesztése lett volna az egyedüli helyes megoldás. A mindenható Metternich azonban egy harmadik megoldást talált: a jogi állapotnak megfelelő nyilatkozatokkal port hintett a magyar nemzet szemébe, ellenben megkezdte, illetve folytatta a magyar nemzet elsatnyítását, gyöngítését, hogy Magyarország beolvasztásával egybe kovácsolja az egységes osztrák császárságot.

A magyarságnak tett megtévesztő nyilatkozatokkal szemben törekvéseinek kifejezésére olyan címert komponáltatott, mely az előbbieknél sokkal kétségtelenebbül representálja az osztrák császárságba beolvasztott Magyarországot.

Bár a tapasztalat elégségesen megmutatta, hogy csak a jogaiban elismert, megelégedett Magyarország tarthatja fenn a monarchia nagyhatalmi helyzetét, ezen

tapasztalatot még az 1867. évi kiegyezés után sem lehetett mindenben érvényre juttatni; nem pedig azért, mert 1848-ban alkotmányt szereztünk Ausztriának is és attól kezdve már számolnunk kellett az osztrák parlamenttel is.

Minthogy ott velünk szemben az ú. n. centralista felfogás kapott lábra, miként a tényleges állapotok, a 67. kiegyezést követő címer sem felelt meg a kiegyezés szellemének. Ennek a címernek sikerült eltakarni a külföld szeme előtt a magyar állam önállóságát, de nem sikerült egyben eltakarni a magyarság elégedetlenségét is, melyel ellenségeink, mint biztos tényezővel, számoltak.

A centrallisták legfőbb érve, illetve indoka a magyarság megbízhatatlansága, hűtlensége volt. És most, mikor a *pragmatica sanctio* óta a harmadik nagy megpróbáltatás jött, megint híveknek találtattunk!

A centralisták kicsinyes boszantásai és érzékeny kártételei nem keseríthettek el annyira, hogy minden magyar lelkesedéssel, készséges önfeláldozással ne kövesse imádott ősz uralkodónk harcra hívó szózatát.

Ez a próbatétel szolgáltatott igazságot nekünk: *az új címerrendezést úgy kell tekintenünk, mint az ítélet kihirdetését!*

Az ítélet igazságos embertől: királyunktól jön; igazságos, kielegitő és megnyugtató mindkét államra.

Ad Ausztriának azt, amije eddig mint *patrimonialis* eredetű államnak nem volt: államcímert; a *paritas* kifejezésére pedig mellé helyezi a hasonló nagyságú magyar államcímert oly tisztaságban, minden idegen és magánjogi vonatkozástól menten, amilyenben eddig az Anjou-kortól kezdve soha elő nem fordult.

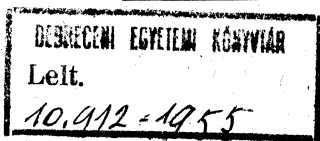
Az államcímér nem üres festett kép, mert kifejezi az állam állapotát; az államcímér rendezése sem üres formaság, hanem cselekedet, melynek meg vannak a consequentiái.

A magyar nemzet áldozatkészségét, hűségét még sohasem honorálta állami függetlenségének tényleges elismerése. Jogilag teljes, tényleg hiányos államiság volt hosszú idő óta a magyar állam legjellemzőbb, hol tragikus, hol tragikomus vonása. A hiányos államiság a címerkérdésben nyert képet. A magyar nemzet nagy szolgálatai után Mária Terézia és I. Ferenc is önállóságunk ellen tört; a magyar címér sohasem volt oly lealázott helyzetben, mint épen a napoleoni harcok nagy vér- és pénzáldozatai után.

Most még el sem dült a harc és Ő Felsége igazságossága, méltányossága szívünk régi vágyát teljesíté.

Ismétlem: a címér beszél, a címerrendezés cselekedet, melynek consequentiái vannak.

A címér beszél arról, amire Ő Felségének egy trónbeszéde már célzott: az önálló, független magyar állam kiépítéséről és megerősítéséről; beszél arról, hogy ma már nem restellik, avagy nem félnek bevallani, hogy a monarchia az uralkodó azonossága által összekötött két önálló államból áll. Nem lehet oly túlzó hazafi, aki a régi gyakorlat kellő ismerete alapján komoly kifogásolni valót találhat az új közép címéren és bizonyosan nincs egyetlenegy se, aki hön ne kívánná, hogy éljen Ő Felsége sokáig, hogy erejének teljességében érje meg azt, aminek a címérben képet adott: a magyar állam kiépítésének és megerősítésének befejezését!

CSÁTHY FERENCZ

könyvkiadóvállalatában és m. kir. tudományegyetemi könyvkereskedésében, Debreczen,

megjelent és minden hazai könyvkereskedésben kaphatók a debreczeni m. kir. tudományegyetem népszerű főiskolai tanfolyamán tartott előadások

~ eddig megjelent következő füzetek: ~

Szám

K f

1. Pokoly József , A háboru	—80
2. Kiss Géza , Háboru és jogrend	—60
3. Kovács Gábor , A háboru közgazdasági okai és hatása	1.—
4. Darkó Jenő , Az ősmagyar hadiszervezet és taktika	—60
5. Teghze Gyula , A háboru és a nemzetközi jog	1.—
6. Dr. Kenézy Gyula , Háboru és sebgyógyítás	1.50
7. Tankó Béla , A filozofia problémája és problémái	1.—
8. Lencz Géza , A háboru ethikai megítélése .	—60
9. Tankó Béla , A háboru értékelméleti jelentősége	—60
10. Haendel Vilmos , A hatalmi csoportok erőmérlege	—60
11. Iványi Béla , A magyar tüzérség fejlődésének vázlatja a XV. és XVI. században	—80
12. Mitrovics Gyula , Az aesthetika alapvető elvei	1.—
13. R. Kiss István , A székeklykérdés	—60

A további füzetek sajtó alatt vannak.